

quam ad virum illam adduceret, et statim ac fuit formata, summcreatorem cognoscens, ejus etiam peculiarem legem reciperet, et subjectiōnem, ac servitutem ostenderet. Ethoc satis est, ut Moyses, c. 4, referre potuerit, dixisse Deum, *Ecce dedi vobis*, etc. Sicut etiam mulier dicere potuit, *Præcepit nobis Deus*, etc., etiamsi non simul, neque eodem modo utriusque præceperit. Denique dico probabilissimum esse, non aliter dixisse Deum illis hominibus, *Ecce dedi vobis*, etc., quam dicendo Adæ, *ex omni ligno Paradiſi comedere*, etc., nam dicendo illi virtute dixit utriusque, sicut Ambrosius, Chrysostomus et Augustinus supra similia verba interpretantur. Nam quod uni dicitur, quia aliquis continet, ut alii id promulget, omnibus dicitur. Atque verisimilius etiam est, quod citati Patres dicunt, præceptum illud per Adamum ad Eam pervenisse.

CAPUT VI.

DE PARADISO TERRESTRI, QUIS, VEL QUALIS LOCUS FUERIT, VEL SIT.

1. *Cur de Paradiſo terrestri agendum.* — Quoniam in præcedenti capite mentionem fecimus de Paradiſo, quem Deus in principio mundi ad hominum habitationem plantavit, ut refertur Genesis secundo, et quia illius cognitio, et ad fidem pertinet, et ad omnia, quæ de statu hominum ante peccatum dicenda sunt, necessaria est, ideo in hoc capite disputationem de illo instituimus, et in eo breviter multa colligemus, quæ de hoc Paradiſo ab auctoribus tractantur. Inter quæ præcipua quæſtio, effere ſola ad fidem pertinens est, an hic Paradiſus vere fuerit terrestris, id est, in terra plantatus, et conſequenter, an omnia, quæ de illo in Genesi dicuntur, ſint ad litteram, ut ſonant, vel tantum in metaphorico, vel mystico ſenu in telligenda.

2. *Prima sententia quid sit Paradiſus.* — In hoc enim puncto fuit vetus sententia dicens, omnia illa esse intelligenda mystice, ac ſubinde Paradiſum non fuſſe in terra, ſed in caelo, vel non esse rem corpoream, ſed spiritualem. Ita ſentit inter Judeos Philo, in lib. de Opifici. Mundi, versus finem, et libro primo Allegoria rum, et lib. de Plantat. Noæ, non longe a principio, et lib. de confus. Linguarum, ante medium. Et antiquos Chaldaeos, et Judæos idem tradidisse, refert Eugubinus, Gen. 2. Inter haereticos vero Valentinius dixit esse veritatem, ſeu Archangelum quemdam in tertio

objicit Anastasius Synaita, quia si eſſent arbores ſenſibiles, aquæ eſſent brutis animalibus, ac hominibus propositæ, et ita bruta poſſent edere de ligno viṭæ, et illis non fuſſet prohibi tum edere de ligno ſcientiæ, quæ judecat ab ſurda, et ibi plures alias conjecturas accu mulat.

5. Nihilominus ſententia catholicæ eſt, Paradiſum quem Deus in principio plantavit, fuſſe locum terrestrem, et ea, quæ de illius creatione dicuntur cum proprietate, et ad littoram eſſe intelligenda. Heoc assertio eſt de fide, et probatur primo ex Scriptura, quia ut ſaep in præcedentibus dictum eſt, et in hoc puncto dixit optimè D. Thomas, 1. p., q. 102, art. 1, quæ de hoc Paradiſo in Scriptura dicuntur, per modum historicæ narrationis proponuntur, ſed in his, quæ Scriptura ſic tradit, et pro fundamento tenenda veritas historiæ, alias nihil eſſet in Scriptura certum: ergo ita eſt accipienda narratio Genesis de Paradiſo. Potestque hoc confirmari in particuliari ex circumstantiis, et verbis ejusdem historiæ. Nam imprimis cum Moyses narrasset creationem hominis, volens etiam creationem mulieris, quæ ad conſervationem, et propagationem ſpeciei humanae ordinebatur referre, interpoſuit loci productio nem, quem Deus homini præparaverit ad individui conſervationem et ſuſtentationem, et ad corporale hanc vitam conuenienter transi gendam: ergo ſine dubio loquitur de loco corporeo, in quo erant arbores ſenſibiles, et ferentes fructus aptos ad cibum, et ſuſtentationem hominum.

6. *Contraria ſententia catholicæ.* — In hac enim proprietate ſine dubio intelligenda ſunt illa verba, *Produxitque Dominus Deus de hu mo omne lignum pulchrum viſu, et ad vescendum ſuave*, nam viſus ibi proprie pro ſenſu viſus, et verbum vescendi de corporali mandu catione accipitur. Alias quod, c. 3, dicitur, *Vidi mulier quod bonum eſſet lignum ad vescendum, et pulchrum oculis aspectu delectabile, et tulit de fructu illius, et comedit, etc.*, non proprie, ſed metaphorice eſſet intelligendum: atque ita omnia, quæ de peccato primi parentis Ecclesia credit, falsa eſſent. Deinde additur in eo loco fluvium fuſſe ad irrigandum illum, eumque in quatuor flumina diuidi, quorum duo, ſcilicet Tygris, et Euphrates, adhuc ſuis nominibus cognoscuntur, ille in Assyria, iſte in Armenia. Ac denique homo dicitur poſitus in illo Paradiſo, ut operaretur, et custodiret illum, id eſt, ut ipsum coleret corporali et ſuavi exercitatione, et honesta

corporis occupatione ſine labore, ut sancti ſtatim citandi interpretantur. Deinde ſerpens ex animantibus terræ erat, et nihilominus dæmon, ut tentaret mulierem, corporalem ejus figuram aſſumpsit, et in Paradiſo ad foemina accessit: fuit ergo Paradiſus terra locus, in quo primi homines habitare coepérunt. Con firmani etiam hoc poſte ex illo Genes. 13: *Universa (ſcilicet regio Jordani) irrigabatur ſicut Paradiſus Domini, et ſicut Egyptus.* Ex qua comparatione recte colligit Augustinus, q. 27, in Gen., quod ſicut terra Jordani proprie, et ſenſibiliter irrigabatur, ita etiam Paradiſus; alioquin non recte fieret comparatio, praesertim quia aequæ fit ad irrigationem terræ Ægypti et Paradiſi.

7. *Probatur ſecunda ex Patribus Græcis.* — Secundo eſt haec communis traditio Patrum Græcorum, et Latinorum; tradit imprimis Irenæus, lib. 2, contra haeres., cap. 55, et lib. 5, cap. 5, quamvis obiter et ſub obſcure Juſtinus etiam in orat. Parænetica ad Gent., versus finem, ubi dicit Homerum deſcribendo Paradiſum Alcinoi, Moysi narrationem imitatum eſſe. Item Theophylus Antiochenus, 1. 2, ad Autolicum, circa medium, optimè Paradiſum terrestrem deſcribit, conſentient Chrysostomus, hom. 43 et 49, in Gen., Theodoretus, q. 24 et 29, in Gen., optimè Epiphanius, haeres. 64, et in dict. ep. contra errores Joannis, et in Anchorato, ubi inter alia dicit: *Si non eſt Paradiſus ſenſibilis, non eſt ſons, non ficus, non folia, non comedit Eva, etc., ſed veritas jam fabula eſt.* Anastasius Nicenus, q. 21 et 24, et Anastasius Synaita, 1. 7, Exaemer., ad fin. late, et ex professo Moses Barcepha, in lib. de Paradiſo, per totum, ubi in hanc ſententiam refert Cyrillum, Dionyſium Alexandrinum, Gregorium Nissenum et alios, et idem habet Basilius, hom. de Par., et Damascenus, lib. 2, de Fid., c. 11, ubi ex professo rem tractat. Ac denique Sophronius, in epist. quæ refertur in ſexta Synodo, act. 41, damnat Origenem, et ſequaces, qui multa extra Apostolicam, atque paternam nostram traditionem aſſeruerunt: Et primo loco ponit Paradiſi plantationem rejicienes, quam epist. in ſectione 43, totum Concilium recipit.

8. *Item ex Latinis primus sit Hieronymus.* — Inter Latinos Hieronymus, Danielis 10, Philonem, et Origenem pungit, dicens: *Eorum deliramenta conticescant, qui umbras et imagines in virtute querentes, ipsam conantur evertere veritatem, et flumina, et arbores, et Paradiſum putent allegoriæ legibus ſe debere su*

bruere. Idem in epist. 61, ad Pammachium, contra errores Joannis Hierosolymitani. Unde obiter constat, locum alium ex traditionibus Hebraicis corrigendum esse, vel sano modo interpretandum. Et aliqui dicunt Hieronymum ibi non ex propria sententia, sed aliorum fuisse locutum. De hoc autem multum dubito, quia Hieronymus his verbis utitur, *Ex quo manifestissime comprobatur, quod priusquam Deus cœlum et terram saceret, Paradisum ante condiderat, sicut et legitur in Hebreo. Plantaverat autem Deus Paradisum in Eden a principio.* Hæc autem verba non sunt referentis, sed valde affirmantis. Unde considerari potest, si aliquis error est in his verbis Hieronymi, non esse circa veritatem corporalis, et terreni Paradisi, nam indicant fuisse creatum antequam Deus faceret cœlum et terram. Quod quidem si ut in superficie sonat, de tempore ante primum instans creationi cœli et terræ intelligatur, tam crassus est error, ut verisimile non sit in eo fuisse Hieronymum. Posset ergo componi, ut verba illa, *priusquam cœlum et terram saceret*, non comprehendant tantum primam creationem rigorosam, sed simul cum opere distinctionis, et ornatus totius mundi: ita, ut sensus sit, Deum antequam creationem cœli et terræ consummaret, Paradisum creasse. Hic enim sensus ex regula quadam Jurisperitorum (quod Doctoris sententia juxta ea, quæ allegat, intelligenda est) comprobari potest, quia ex verbis, quæ Hieronymus ponderat, ad summum colligitur, Deum plantasse Paradisum a principio, id est, antequam hominem de limo terræ formaret, vel in aliquo ex primis sex diebus, et nihil amplius colligi potest, ergo credendum est nihil aliud voluisse Hieronymum. Nam verba ejus licet non sint facilia, prædictum sensum sine extensione admittunt. Et ita in hoc verissimum est, quod supra diximus, Paradisum in tertio die fuisse plantatum.

9. Secundo allego pro hac veritate Ambrosium, in 4, ad Corinth., cap. 6, ubi distinguit duos Paradisos terrestrem et celestem. Et de priori ait: *Est et inferior Paradisus, in quo homo positus mandatum, et ut operaretur, et ut custodiret accepit.* Scio dubium esse inter variis doctos de illorum commentariorum auctore: verumtamen stylus, et gravitas sermonis valde redolet Ambrosium, ut in illo met capite, et in illis verbis considerari potest. Verumtamen eamdem sententiam idem Ambrosius indicat, lib. 4, in Luc., circa illa verba: *Iesus autem plenus, etc., cum ait: Adam pri-*

mum ex terra virgine formatum, de Paradiso in desertum ejectum fuisse, et per arborem mortem incurrisse, et spiritualium nudum, arboreis se texisse exuriis: Christum autem sacerularium nudum corporis non desiderasse exuriis. Ubi aperte ad litteram intelligit, quod de arbore scientiæ boni et mali, et de tegumento ex foliis ficus in Genesi narratur. Ergo similiter ad litteram intelligit, Adam fuisse ejectum de Paradiso terrestri. Et adhuc evidenter idem Ambrosius in enarratione de Arbore interdicta ad c. 3, Genes., in 2 tom., in principio, tractans verba capituli secundi, quæ sic legit: *Ex omni ligno, quod est in Paradiso ad escam edes: de ligno autem, quod est scientiæ boni et mali, non edetis ex eo.* Illa intelligit de vera arbore sensibili, et talia intelligit, fuisse cætera ligna Paradisi, et data in escam, et manducationem corporalem: ergo eodem modo intelligit Paradisum. Unde infra ait: *Una arbor fuit in medio Paradisi explorans hominis voluntatem, etc., que in illo, et sequenti capite persequitur, quibus manifeste ostendit narrationem Gen., c. 2, ad litteram esse intelligendam cum proprietate, et Paradisum illum fuisse corporuum, et in terra plantatum, sicut et arbores ejus.*

10. *Loci quida n Ambrosii expeduntur.* — At vero in enarratione super caput secundum Genesis quæ immediate ante præcedentem enarrationem in eodem tomo habetur, et ad Sabinum inscribitur, mystice exponit Paradisi historiam. Et haec videtur esse, quam alii citant Epist. 42, ad Sabinum, quia in antiquioribus editionibus ita numeratur. Verumtamen ibi non excludit historicum sensum, imo illum breviter in principio supponit ex Josepho, l. 2, et illi adjungit sensum spirituale, circa quem magis ibi immoratur, quia fortasse magis fructuosum tunc judicavit: et eodem modo procedit, in dicta Epist. 31, et in lib. de Paradiso, ut facile consideranti patebit, præsertim in c. 42. Atque isto modo exponit antiquorum Patrum mysticas Paradisi interpretationes Anastasius Synaita, dicto libro septimo, circa finem, ubi duplum etiam distinguit Paradisum, et contra Origenem ait, ita esse allegorias Paradisi recipendas, ut in sensu historico fundentur. Atque eodem modo Isidorus, c. 3, commentar. in Gen., allegorice exponit totam historiam de Paradiso. Et tamen in l. 2, de Different. spirit, cap. 40, duos distinguit Paradisos, unum corporalem et terrestrem, in quo primus homo est conditus, et alium celestem. Et priorem describit, l. 44, Etym.,

cap. 43. Denique veritatem hanc maxime confirmat Augustinus, dicta q. 27, super Genes., et hæres. 43, quæ est contra Origenistas. Item lib. 43, de Civit., cap. 21, ubi improbando eos, qui solum spiritualiter Paradisum intelligunt, inquit, quasi propterea non potuerit esse Paradisus corporalis, quia potest etiam spiritualis intelligi. Et inductis variis exemplis, et spiritualibus interpretationibus concludit, hæc et si quæ alia commodius dici possunt, de intelligendo spiritualiter Paradiso, nemine prohibente dicuntur: dum tamen et illius historiae veritas fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur. Magisque ex professo hoc tractat et definit lib. 8, Gen., ad lit., a principio.

11. *Tandem ratione declaratur.* — Ratione declaratur, quia Deus potuit condere Paradisum terrestrem, prout significat locum amoenissimum arboribus pulcherrimis, et fructuosis consitum, et magno fonte fecundum, ac denique habentem omnia, quæ ad hominum habitationem, et ad vitam jucundissimam et immortalē peragendam accommodatissima essent. Item voluit illum creare, nam Scriptura ejus voluntatem satis declarat, et sine ulla difficultate historice potest intelligi. Denique decentissimum fuit, et divinae providentiae consitaneum hujusmodi locum hominibus præparare, quia homo corporalis est, et ideo corporali loco indigebat, et futurus erat viator in terra, et propterea terrestrem etiam habitationem accommodatam habere debuit. Denique vitam immortalē, et suo modo felicem, ac beatam in terris acturus erat, si in innocentia perseverasset: ergo constitui etiam debuit in loco saluberrimo et jucundissimo, qui tali statui esset proportionatus, et in quo omnia necessaria ad immortalitatem quandam corporis invenirentur. Talia autem sunt, quæ Scriptura proprie intellecta de Paradiso terrestri narrat: ergo sine ulla dubitatione ille Paradisus corporalis, et terrestris fuit.

12. *Ad suasionem in contrarium in num. 4.* — Neque refert quod nomen Paradisi in Scriptura interdum spiritualiter sumatur, quia vix est in Scriptura vox aliqua, quæ non ali quando, vel pluries metaphorice etiam accipiatur, nec tamen ob eam rem licitum erit ubique illam metaphorice interpretari, quia hoc modo veritas historiæ, et litteralis sensus Scriptura prorsus everteretur. Observanda est ergo regula generalis saep dicta, ut proprietas verborum imprimis servetur, quoad fieri possit, et maxime ubi vel historia narratur, vel

14. *Arguitur pro parte ipsa affirmans.* — Primum ergo hujus sententiae fundamentum ex hoc ipso sumitur quod Scriptura narrat de quatuor fluminibus, quæ ex uno fonte Paradisi oriuntur. Nam illa quatuor flumina non oriuntur ex uno particulari loco terræ: ergo Paradisus non est particularis locus terræ, sed universa terra. Antecedens sumi potest ex

Aristotele, lib. 4 Meteororum, cap. penult., et consentit Beda super Genes. 2, quia dicitur Deus posuisse hominem in Paradiso, *ut operaretur et custodiret illum*, sed homo positus est ad operandam terram universam, seu in omnibus partibus, vel regionibus ejus: ergo necesse est, ut nomine Paradisi universam terram intelligamus. Minor de hominibus post peccatum, manifesta est: si autem status innocentiae duraret, etiam tunc homines in variis mundi regionibus habitarent: et illas operari oporteret. Unde argumentor secundo, quia si homo non peccasset, omnes homines viatores in Paradiso terrestri viverent, nam ab illo solum propter peccatum ejecti sunt, sed non possent omnes in uno loco terrae, certis (ut ita dicam) terminis clauso habitare, neque etiamsi possent, id fuisse conveniens: ergo necessario dicendum est non peccante homine, totam terram fuisse futuram terrestrem Paradisum, eo quod spinas, et tribulos non germinaret, sed in quacumque parte, ac regione magnae voluptatis esset. Minor quoad priorem partem probatur, quia etiam in statu innocentiae multiplicarentur homines, non minus, quam post peccatum: nam benedictio illa: *Crescite et multiplicamini*, ante peccatum data est, et propter innocentiam non minueretur, sicut neque numerus predestinationis minor fuisse. Non posset autem parvus terrae locus tantum hominum multitudinem capere, vel certe, licet posset, non tamen commode, nee convenienter. Unde probatur altera pars illius minoris, quia homines futuri erant domini universae terrae: ergo non fuisse conveniens, ut intra unius loci terminos clausi perpetuo permanerent: habitarent ergo per universam terram: ergo tota erat Paradisus ante peccatum.

15. *Contraria resolutio est tenenda ut fidei proxima.* — Nihilominus etiam quæstionem hanc non existimo pertinere ad res indifferentes, sed ad materiam fidei, vel fidei proxima. Certum enim existimo Paradisum terrestrem fuisse locum particularem, in regione orbis determinata situm, ita sentit D. Thomas, dicta q. 102, art. 1, et Patres superius allegati, præsertim Augustinus, l. 8, Gen., ad lit., c. 7, et Isidorus, l. 4, Etymolog., cap. 3, v. 2, et probatur manifeste ex Scriptura, nam Gen. 2, prius dicitur formasse Deum hominem ex terra, et postea inde transtulisse illum in Paradisum ergo evidenter distinguit illa duo tanquam distincta loca terrae, ut supra etiam declaravimus. Hoc autem locum non haberet, si Para-

disus non esset definita, ac limitata pars terrae, alioqui eo ipso quod homo fuisse creatus in terra, fuisse etiam creatus in Paradiso. Deinde post generalem terrae plantationem, seu germinationem tertio die factam, et primo capite narratam, aliquid speciale nobis referre voluit Moyses in capite dicens: *Plantaverat autem Deus Paradisum voluptatis a principio*; ergo indicare voluit speciale locum aliis excellentiorem. Tertio addit Moyses, in fin., c. 3 Deum emisso Adam post peccatum de Paradiso, non expulit autem de universa terra: ergo Paradisus non est universa terra, sed pars ejus. Unde adjungit, *ut operaretur terram, de qua sumptus est*. Unde constat in aliam terrae partem fuisse translatum: ergo Paradisus, a quo translatus est, pars alia erat, ab ista conditincta. Denique dicit, ejecto Adamo, prohibitos esse homines ab ingressu Paradisi, et ideo collocasse Deum Cherubim ad custodiendum Paradisum: est ergo evidens juxta Scripturæ historiam Paradisum peculiarem terrae locum fuisse.

16. *Ad primum argumentum, in n. 14.* — Neque contra hanc veritatem obstant in contrarium adducta. Et primo quidem longam petebat disputationem de fonte Paradisi, et de quatuor fluminibus, quæ ab illo oriuntur, sed quia res est historicæ, et a nostro instituto aliena, ideo consulto illam omittimus, et de illa videri possunt Pereira, l. 3, in Gen., ult. disp., de quatuor fluminibus, et Ystella Gen. 2. Ad objectionem ergo respondemus cum D. Thoma, dict. q. 102, si aliqua ex illis fluminibus nunc habent distincta principia suæ originis, hominibus nota, revera non esse illa prima capita, a quibus primam originem, et generationem ducunt, sed prius oriri a fonte Paradisi; et postea sub terris abscondi, et post longum cursum iterum in locis illis erumpere. Quæ fuit responsio Augustini 8, Genes. ad litter., cap. 7, quem secutus est etiam Rupertus, et 29. Quod ab his Patribus excogitatum videtur ad servandam Scripturæ veritatem, et quamvis, ut existimo, nullo experimento, vel historia id constare possit, nihilominus ut credatur, sufficiet, quod nullus alias modus probabilis ad explicandam Scripturam excogitari valeat, neque illud est difficile creditu, cum in aliis fluminibus id sœpe contingat.

17. *Ad secundum argumentum in eodem num. 14.* — Ad secundum, quod fundatur in verbis illis, quibus dicitur Deum posuisse Adam in Paradiso, *ut operaretur, et custodiret illum*, notat imprimis Augustinus 8, ad lit.,

c. 10, relativum *illum*, posse ad hominem, et non ad Paradisum referri, et consequenter verba *operandi et custodiendi*, non hominem, sed Deum pro supposito habere, ita ut sensus sit, Deum posuisse hominem in Paradiso, ut ipsum hominem custodiret, et ipsum operaretur: id est, magis, ac magis perficeret ac sanctificaret. Quem sensum præfert Augustinus et si illum sequamur, cessat objectio: imo retorqueri potest, quia ex illo intelligimus, posuisse Deum hominem in Paradiso tanquam in peculiari loco ad ejus custodiam, et conservationem aptissimo, et ad sanctitatem augendam, et contemplativam vitam exercendam commodissimo. Verumtamen expositio non est necessaria ad difficultatem solvendam, et juxta Hebraicam lectionem dicitur, non habere locum, juxta quam pronomen *illum*, in Hebreo fœminini est generis, et ideo necessario ad Paradisum refertur, qui in eadem lingua ejusdem est generis.

18. Fatetur ergo positum fuisse Adam in Paradiso ad ipsum Paradisum operandum, et custodiendum. Verumtamen ex illa operatione inferri non potest Paradisum fuisse universam terram: imo oppositum inferri posset. Tum quia, ut D. Thomas ait, dicta q. 102, art. 3, illa operatio non erat futura laboriosa, ac pœnalis, sed esset facilis, et ad corporalem aliquam, et jucundam exercitationem. Hanc enim moderatam, et voluntariam agriculturam, etiam nunc cum magna voluptate ab aliis fieri, experientia notum est, et eleganter declarat Augustinus 8, Gen., ad lit., c. 8 et 9. Deinde non fuisse tune illa operatio quasi coacta, ob indigentiam cibi, sicut nunc est, sed esset vel ad quamdam majorem perfectiōnem, ac fertilitatem, vel, ut ait D. Thomas es- set ad experimentum naturæ, id est, ad experiendas vires terre, aut seminum, aut plantarum. Multoque minus colligi potest, totum mundum fuisse Paradisum, ex eo quod Adam fuerit in eo positus ad custodiendum illum, imo potius contrarium ex eo verbo probari potest. Nam sive intelligamus Adam fuisse positum ad custodiendum Paradisum a brutis animalibus, ne illum fœdarent, vel nimium conculearent, sive intelligamus illum custodiam fuisse respectu ipsiusmet Adami, quia datus est ei Paradisus, ut eum sibi custodiret, utroque modo recte inde probatur Paradisum fuisse privatum locum, a quo potuit homo animalia nociva arcere, et quem sibi potuit non peccando custodire, sicut peccando illum perdidit.

19. *Pro tertio arguento in eodem n. 14, sit secundum dubium quanta fuerit magnitudo paradisi.* — In tertio arguento duæ dubitationes indicantur, una est ac secunda in ordine, de magnitudine Paradisi. In qua simpliciter asserendum est, locum Paradisi fuisse amplissimum, ut significat Augustinus, lib. 8, Genes., ad litter., cap. 10, idque ex eo colligit, quod fonte, seu potius fluvio tantæ magnitudinis irrigabatur, ut postea in quatuor capita, et flumina divideretur, sic etiam dixit Moyses Barcepha, 1 tom. de Paradiso, cap. 15. Necessum est spaciosum admodum, atque amplum fuisse Paradisum. *Ei enim rei fidem facit ingens illud flumen, quo rigabatur.* At vero Abulensis, Gen. 13, q. 98, brevem, et angustum facit locum Paradisi, conjectat enim totum ejus ambitum quadraginta milliarum non excessisse. Sed unde, et qua probabili ratione hunc terminum præfigere potuerit, non video. Quod autem locus nimis spaciose non fuerit, conjectari potest ex eo, quod juxta Hebraicam veritatem vocatur hortus, et plantatus dicitur in Eden ad Orientem, et quod in monte aliquo plantatus creditur. Verumtamen quantæ fuerit magnitudinis, incertum est: credibile est autem excessisse circuitum duodecim leucarum quas Abulensis designat, et saltem amplitudinem unius regni non parvi habuisse, propter alteram difficultatem.

20. *Tertium dubium quomodo capi possent homines in statu innocentiae in paradiso parte terræ non magna.* — Est enim alterum dubium tertiumque in ordine, quomodo in statu innocentiae in tam parvo loco omnes homines habitare potuissent. Respondent aliqui, non esse necessarium, ut statu innocentiae perseverante, omnes homines intra Paradisum habitarent. Quod videtur per se verisimile, quia, ut Isaiae 45, dicitur, *Dominus fecit terram, ipse plastes ejus, non in vanum creavit eam, ut habitare tur, formavit eam.* ergo etiamsi homo non peccaret, tota terra ab hominibus habitaretur, alioqui esset otiosa, et præterea esset inculta, sylvestris, et indecora. Atque ita opinatur Pereira, l. 3, in Genes., disp. de Parad., q. 3. Additque conjecturam, quia si primi homines post peccatum fere ad mille annos vivebant, si non intercessisset peccatum, multo longiori tempore in hoc mundo viverent, ac subinde in majori numero multiplicarentur homines, ideoque non potuissent simul in Paradiso vivere.

21. Sed licet hæc sententia probabilis sit, difficultate non caret, quia non est verisimile,